

Constructiemorfologie als morfologisch onderzoeksparadigma

Geert Booij

1. Inleiding

In de voorafgaande artikelen in dit nummer van *Nederlandse Taalkunde* wordt steeds commentaar geleverd op een hoofdstuk uit mijn boek *Construction Morphology (CM)* (Booij 2010). De redactie van *Nederlandse Taalkunde* heeft me uitgenodigd op deze artikelen te reageren, een uitnodiging die ik graag aanneem.

Vooraf wil ik er graag op wijzen dat het boek een bepaalde argumentatieopbouw heeft, die niet zonder meer zichtbaar wordt in de commentaren op de afzonderlijke hoofdstukken. Toch is die structuur relevant om de verschillende commentaren op de juiste manier te waarderen. Daarom schets ik eerst kort de samenhang tussen de diverse hoofdstukken. Deze wordt ook goed weergegeven in de recensie van het boek in *Linguist List* (Schuster 2011).

De eerste drie hoofdstukken geven een schets van mijn visie op de plaats van morfologie in de architectuur van de grammatica. Kernideeën zijn een parallelle architectuur van de grammatica à la Jackendoff (2002), het gebruik van constructionele schema's om morfologische patronen te karakteriseren, een lexicon waarin zowel gelede woorden als abstracte morfologische schema's zijn opgeslagen, een hiërarchisch lexicon met schema's en subschema's, en de mogelijkheid om ook paradigmatische betrekkingen tussen morfologische schema's te verantwoorden. Daarbij moet opgemerkt worden dat er in CM nauwelijks aandacht besteed wordt aan inflectie, hoewel constructiemorfologie ook zeer inzichtgevend is voor de analyse ervan. Ik heb inflectie ook kort besproken in Booij (2012), en ik verwijs verder naar Blevins (2006) en Gurevich (2006).

De hoofdstukken 4-6 gaan over de analyse van scheidbaar samengestelde werkwoorden, waarbij hoofdstuk 4 ('Quasi-Noun Incorporation') zich richt op scheidbaar samengestelde werkwoorden als *pianospelen* en *ademhalen*, met een N als complement, en hoofdstuk 5 ('Separable complex verbs') op partikelwerkwoorden. Hoofdstuk 6

(‘Progressive constructions’) behandelt voornamelijk de progressieve *aan het+infinitief*-constructie. Dit is weliswaar een syntactische constructie, maar omdat deze constructie een belangrijke test vormt om te bepalen of een combinatie van een werkwoord met een ander woord een scheidbaar samengesteld werkwoord vormt, is een analyse van de *aan het+infinitief*-constructie van belang voor de behandeling van deze klasse werkwoorden.

Scheidbaar samengestelde werkwoorden vormen een interessant verschijnsel omdat ze laten zien dat de vorming van lexicale eenheden niet beperkt is tot de morfologie. Het zijn immers gezien hun scheidbaarheid geen woorden maar woordcombinaties. CM laat zien dat hun overeenkomsten met gelede woorden recht gedaan kan worden zonder te hoeven claimen dat het woorden zijn. Daarmee wordt het belang van de constructiegrammatica als model van syntactische analyse bevestigd.

De hoofdstukken 7 (‘Phrasal names’) en 8 (‘Numerals as lexical constructions’) borduren voort op dit thema door te laten zien dat syntactische constructies ook lexicale eenheden kunnen opleveren. Die syntactische constructies hebben dan wel specifieke formele beperkingen die een weerspiegeling zijn van hun functie als namen.

In hoofdstuk 9 (‘Construction-dependent morphology’) komt een ander aspect van de relatie tussen morfologie en syntaxis aan de orde, het idee dat gebonden morfemen zoals *-s* als markeerders van specifieke syntactische constructies moeten worden opgevat.

Hoofdstuk 10 (‘Stem allomorphy and morphological relatedness’) ten slotte is een korte beschouwing over de vraag wat de implicaties van een rijk lexicon zijn voor de manier waarop we in de fonologie allomorfie zouden kunnen verantwoorden. Het heeft een meer verkennend karakter, omdat fonologie niet de focus is van dit boek.

2. CM en de architectuur van de grammatica

Het meest algemene en ook meest kritische commentaar is het artikel van Jan Don, ‘Waarom ik geen constructionist (geworden) ben’, dat vooral betrekking heeft op de eerste twee hoofdstukken. Hij meent te kunnen concluderen dat CM ernstig tekort schiet als taaltheorie. Vooralsnog deel ik die conclusie niet. Waarom niet?

Dons meest algemene bezwaar is van conceptuele aard. Hij wil een grammaticaal model waarin het lexicon wordt opgevat als de lijst van onregelmatigheden, en een module van morfologische regels die daar los van staat. Hij sluit zich hier aan bij de gedachten verwoord in Di Sciullo & Williams (1987), herhaald in Williams (2007). Wat achter die scheiding zit, is het uitgangspunt van linguïsten als Williams dat de grammatica tot taak heeft de notie ‘mogelijk geleed woord van taal T’ te definiëren, los van de bestaande woordenschat. Voor mij is dit geen vruchtbaar uitgangspunt. In plaats daarvan gaat het er mij om de systematiek in de lexicale kennis van de taalgebruiker bloot te leggen, met uiteraard implicaties voor hoe nieuwe gelede woorden aan de woordenschat kunnen worden toegevoegd. Zoals Don terecht opmerkt, is de traditie waarin ik hier sta die van Jackendoff (1975), die uitgaat van een rijk en redundant lexicon. Woordvormingschema’s zijn daarbij direct verbonden met, en gebaseerd op kennis van de complexe woorden die er de instantiaties van vormen, in overeenstemming met de bevindingen over de manier waarop de verwerving van abstracte patronen verloopt in ‘exemplar-based models’ van taalverwerving (Abbot-Smith & Tomasello 2006).

Het grote voordeel van deze visie op het lexicon is dat zo ook recht gedaan kan worden aan bevindingen op het gebied van taalverwerving, taalverandering, en taalperceptie en -productie (zie bijvoorbeeld Abbot-Smith & Tomasello (2006) voor taalverwerving, Bybee (2001) en Booij (2002) voor taalverandering, en Baayen & Schreuder (eds., 2003) voor taalproductie en -perceptie), en ‘graceful integration’ (Jackendoff 2011) van deze bevindingen bereikt kan worden.

Don wil daarentegen een model van het morfologisch taalvermogen ontwikkelen zonder met die bevindingen rekening te houden, en pas daarna bezien hoe het verband tussen zijn model en gegevens uit andere domeinen is. Het gevaar is dan levensgroot dat een model wordt ontwikkeld dat geen verbinding meer heeft met de werkelijkheid van de taalgebruiker, en zijn relevantie voor andere domeinen zoals taalverwerving verliest.

Wat betreft taalverwerving, er zijn betrekkelijk weinig studies over de wijze waarop de verwerving van Nederlandse woordvorming verloopt. We weten wel dat samenstelling en conversie snel verworven worden door Engelssprekende kinderen (Clark 1998). CM voorspelt dat er een verband is tussen taalverwerving en de omvang en aard van de woordenschat. Dit is inderdaad het geval. Zo constateerde Smedts dat

Vlaamse brugklassers de regels voor derivatieve morfologie van het Nederlands nog nauwelijks beheersen, omdat hun woordenschat op dit gebied nog zeer beperkt is (Smedts 1979). Samenstellingen vormen een overgroot deel van de woordenschat, en daarmee correleert dat het maken van samenstellingen vroeg wordt verworven. Voor het Engels geldt dat het suffix *-er* al vroeg gebruikt wordt voor de vorming van agens- en instrumentnamen, vanaf de leeftijd van twee jaar. Maar slechts een enkel heel productief derivatieve suffix zoals deverbaal *-er* wordt op jonge leeftijd gebruikt voor de vorming van nieuwe woorden (Clark 1998: 386). In recent onderzoek heeft Maria Mos eveneens laten zien dat er een duidelijk verband is tussen de omvang van de woordenschat en de beheersing van de derivatieve morfologie van het Nederlands, aan de hand van het suffix *-baar* (Mos 2010).

Een ernstig en betreurenswaardig misverstand van Don is dat constructies principieel het verband tussen vorm en betekenis zouden doorsnijden. Het omgekeerde is het geval: constructies zijn nu juist patronen van correlatie tussen vorm en betekenis, zoals elke publicatie over constructiegrammatica betoogt en laat zien. Constructies specificeren wat de betekenisbijdrage is van een bepaalde constructie als geheel, naast de betekenisbijdrage van de woorden die erin voorkomen. De semantiek van constructies is dus wel degelijk compositioneel, maar er is naast de betekenisbijdrage van de samenstellende delen ook een specifieke betekenisbijdrage van de constructie als geheel. Mijn constructieschema voor samenstellingen bijvoorbeeld, dat Don bekritiseert, specificiert dat het rechterdeel van een samenstelling semantisch het hoofd is, en een semantische relatie onderhoudt met de betekenis van het linkergedeelte. Daarmee is de betekenisbijdrage van de samenstellingconstructie globaal omschreven.

Een laatste algemeen bezwaar van Don is dat de expressieve kracht van constructieschema's te groot zou zijn, omdat je er ook patronen mee zou kunnen formuleren die nooit in natuurlijke taal voorkomen, bijvoorbeeld een klasse samenstellingen waarin de co-indexatie omgekeerd is aan die in het voorgestelde schema, en dus het rechterdeel het formele hoofd zou zijn, maar het linkerdeel het semantische hoofd. Met andere woorden, de theorie zou niet restrictief genoeg zijn.

Is dat een geldig bezwaar? Ik denk het niet. In de eerste plaats is het moeilijk vast te stellen dat een bepaald patroon nooit in natuurlijke taal kan voorkomen, want daarvoor

moeten we eerst alle bestaande talen gecheckt hebben. Bovendien is de verzameling van mogelijke talen mogelijk groter dan de verzameling bestaande talen. Ten slotte: verwisseling van semantisch en vormelijk hoofd komt wel degelijk voor. In de bekende *een schat van een kind*-constructie bijvoorbeeld is *schat* het vormelijk hoofd van de woordgroep, maar *kind* het semantisch hoofd.

De redenering van Don is typerend voor het klassieke generatieve paradigma, waarin wordt aangenomen dat beperkingen op wat mogelijk is in natuurlijke taal deel moeten zijn van het formalisme. Dit is echter een aanname die helemaal niet dwingend is. Beperkingen kunnen ook worden geformuleerd als meta-beperkingen. In het voorbeeld dat we hier bespreken, het constructieschema voor samenstellingen, is het mogelijk om een beperking te formuleren op de interface tussen vormelijke structuur en betekenis die inhoudt dat het vormelijk hoofd altijd gecoïndexeerd moet zijn met het semantisch hoofd, mocht dit een empirisch houdbare beperking zijn. Een citaat uit Haspelmath (2010) is hier verhelderend:

Notice that outside the field of linguistics, metalanguages do not seem to have the role of excluding impossible phenomena. Ordinary language can describe impossible things (“a rectangular triangle”) and events (“the stone fell upward”); the language of arithmetic can describe impossible numbers (“33/0”, or thirty-three divided by zero) [..].
Haspelmath (2010: 351)

Haspelmath laat zien dat er verklaringen mogelijk zijn van beperkingen op natuurlijke talen die niet door beperkingen op een formalisme kunnen worden uitgedrukt.

Laten we nu kijken naar Dons alternatieve analyses van enkele woordvormingsverschijnselen die ik heb gebruikt om CM te motiveren. CM is woord-gebaseerd, en Don verwerpt dit uitgangspunt. In mijn analyse is het verband tussen woorden als *fasc-isme* en *fasc-ist* paradigmatisch. Don daarentegen vindt dat we best ongecategoriseerde wortels als *fasc* kunnen aannemen, waaraan dan het suffix *-isme* wordt aangehecht om *fascisme* te vormen, zodat een uitsluitend syntagmatische benadering gehandhaafd kan worden. De aanname van ongecategoriseerde wortels is typerend voor het model dat bekend staat als Distributed Morphology (DM). Het gaat te

ver om dit model hier kritisch te bespreken, en daarvoor verwijs ik naar een artikel van de generatief taalkundige Williams, die uitstekend laat zien tot welke problemen het morfeemgebaseerde model van DM leidt (Williams 2007).

Kernprobleem in dit voorbeeld is dat taalgebruikers geen directe toegang hebben tot de betekenis van *fasc*, maar alleen via de woorden waarvan het deel uitmaakt, zoals *fascisme*, en het opnemen van een wortel als *fasc* in het lexicon is dus geen adequate weergave van de lexicale kennis van de sprekers van het Nederlands. Bovendien kan, zoals in CM opgemerkt en door Don erkend, de betekenis van bijvoorbeeld *socialist* niet begrepen worden op basis van het adjectief *sociaal*, maar alleen op basis van de betekenis van *socialisme*, een woord dat een bepaalde politieke ideologie aanduidt: een socialist is niet iemand die sociaal is, maar een aanhanger van het socialisme. Om die reden moeten we aannemen dat er paradigmatische betrekkingen tussen morfologische schema's zijn.

Een tweede verschijnsel waarvoor Don een alternatieve suggestie doet, is de analyse van het Engelse *out* als deel van werkwoorden, als in *out-dance*, met de betekenis 'iemand overtreffen in V' waar V het grondwerkwoord is. In beschrijvingen van het Engels wordt *out* in dit gebruik vaak als prefix gekwalificeerd, omdat *out* hier een specifieke betekenis heeft verworven, die productief is, en bovendien het werkwoord tot een transitief werkwoord maakt. Don claimt dat deze betekenis afgeleid kan worden van de algemene betekenis van *out* 'weg van, voorbij'. De betekenis 'voorbij' heeft Don nodig om in de buurt van de prefixbetekenis van *out* te komen, maar de voorbeelden die hij geeft, zoals *out of the house* en *He went out* laten geen betekenis 'voorbij' zien. Er is mogelijk wel een reconstrueerbaar verband met *out* in de letterlijke betekenis van 'buiten' maar dat wil niet zeggen dat deze specifieke betekenis van *out* niet moet worden gerepresenteerd als behorend tot de kennis van het Engels. Bovendien is er een effect op de syntactische valentie. Een werkwoord als *out-dance* betekent nu eenmaal niet 'buiten dansen' of 'voorbij dansen', maar 'iemand anders overtreffen bij het dansen'.

Het laatste verschijnsel dat Don aan de orde stelt en door mij gebruikt als argument voor CM is dat van de exocentrische composita in Romaanse talen, zoals het Franse *coupe-ongle* 'nagelknipper' en het Italiaanse *lava-piatti* 'bordenwasser, vaatwasmachine'. In zulke samenstellingen valt er geen constituent aan te wijzen die de betekenis 'agens/instrument' uitdrukt. Dons idee is aan te nemen dat de verbale stammen

aan het begin eigenlijk nominale conversies zijn, en dat er dus van exocentrische composita geen sprake is: *coupe-ongle* is eigenlijk ‘knipper-nagel’, met een deverbaal nomen met een nul-suffix als hoofd. De evidentie voor dit soort conversie is echter marginaal: er is geen productief proces van dit type in Romaanse talen, terwijl de vorming van exocentrische VN-composita nu juist een heel productief proces is, al beginnend in het Latijn, en wijd verbreid in de meeste Romaanse talen (Nielsen Whitehead 2012). Dons alternatieve analyse, die een poging is om alle morfologie in het keurslijf van een puur syntagmatische morfologie te persen, is daarom niet overtuigend.

3. Het hiërarchische lexicon

Een belangrijk idee in hoofdstuk 3 van CM is dat het lexicon een hiërarchische structuur heeft, met schema’s en subschema’s voor klassen gelede woorden, die uiteindelijk de concrete bestaande gelede woorden van een taal domineren. Een van de argumenten hiervoor is dat taalgebruikers subpatronen kunnen onderscheiden, generalisaties kunnen maken over bepaalde klassen van woorden en zo tot ‘constructional idioms’ kunnen concluderen. Een mooi voorbeeld van deze benadering, gebaseerd op de notie ‘constructional idiom’ in CM, is een recente studie in dit tijdschrift over het imperatief gebruik van het deelwoord, zoals in *opgerot!* (Coussé & Oosterhof 2012).

Dit idee is ook van belang voor de adequate analyse van de eigenschappen van deelverzamelingen van samenstellingen. Zo is er in het systeem van Nederlandse NN-samenstellingen een subschema $[[hoofd]_N N]_N$ waarin hoofd de betekenis ‘voornaamste’ heeft, zoals in *hoofdbezwaar* en *hoofdargument*. Woorden met een dergelijke gebonden betekenis worden wel affixoiden genoemd. Dit idee van constructional idioms voor de beschrijving van subklassen van composita, voor het eerst gepubliceerd in Booij (2005), is inmiddels ook toegepast op het Chinees (Arcodia 2011), het Duits (Zifonun 2012), het Frans (Van Goethem 2008, 2009) en het Japans (Namiki 2010).

In hun bespreking van dit hoofdstuk stemmen Karsdorp en Hüning in met dit idee. Ze geven aanvullende evidentie voor de stelling dat de vorming van composita vaak gebaseerd is op analogie met andere composita. Zo is *iPod-duim* gevormd naar analogie van woorden als *tennisarm* en *voetbalknie*, waarbij de betekenis ‘aandoening van een

lichaamsdeel' wordt gedeeld. Zij stellen dan de vraag aan de orde in hoeverre de volgende twee typen woordvorming scherp tegenover elkaar gesteld mogen worden: vorming op basis van één modelwoord, tegenover vorming op basis van een abstract schema. De vorming van het woord *tuinvredebreuk* (NRC 19.03.2012) voor het gedrag van jongens die zonder toestemming in de tuin van iemand anders gaan zitten is duidelijk een kwestie van analogie met één bepaald woord, *huisvredebreuk*. Karsdorp & Hüning betogen dat ook als er sprake is van een groep woorden van een bepaald type, bijvoorbeeld de vorming van een nieuw woord dat begint met *hoofd-* in de betekenis 'voornaamste', analogie met concrete bestaande woorden met *hoofd-* een rol kan spelen. Inderdaad is het van belang te benadrukken dat voor de taalgebruiker de generalisaties (uitgedrukt door constructional idioms) voor hun 'bestaan' afhankelijk blijven van de instantiaties ervan. Dit is ook nodig om verschillen in productiviteit van de verschillende affixoïden te begrijpen: de graad van productiviteit hangt mede af van het aantal geïntantieerde types en het aantal nieuwe types. Dat betekent dan dat er, zoals Karsdorp & Hüning verdedigen, geen absolute tegenstelling is tussen analogie en abstract schema. Dat neemt niet weg dat er gevallen zijn waar duidelijk één bepaald geleed woord als modelwoord kan worden aangewezen, zoals bij *tuinvredebreuk* / *huisvredebreuk*, maar de argumentatie van Karsdorp & Hüning relativeert inderdaad het verschil tussen analogie en schema.

De problematiek rond de status van het begrip 'analogie' is natuurlijk veel complexer dan hier kan worden besproken. Een goed overzicht van de verschillende opvattingen over de rol van analogie in woordvorming wordt gegeven in Arndt-Lappe (2012).

4. Scheidbaar samengestelde werkwoorden

Scheidbaar samengestelde werkwoorden vormen een klassiek probleem voor de afbakening van morfologie en syntaxis. In hoofdstuk 4 van CM ga ik in op scheidbaar samengestelde werkwoorden als *pianospelen* en *ademhalen*, waarbij het linkerlid een nomen is. Het linkerlid is een nomen zonder lidwoord. Dit is opmerkelijk vanuit syntactisch oogpunt, met name in die gevallen dat het nomen telbaar is en dus normaliter

niet zonder lidwoord kan voorkomen, zoals *piano*. Dit gebruik roept altijd een generieke interpretatie van het nomen op. Een werkwoord als *pianospelen* kan blijkens zijn syntactisch gedrag worden opgevat als een gewone VP, met een NP-complement bezet door een kaal nomen, of als een syntactisch compositum. Een werkwoord als *zeezeilen* daarentegen, waar *zee* geen argument is van het werkwoord, kan alleen gebruikt worden als syntactisch compositum, en vandaar dat *zee* en *zeilen* in een hoofdzin niet gesplitst kunnen worden. De relevante feiten worden in CM in detail besproken.

Le Bruyn geeft een goed overzicht van mijn analyse van quasi-incorporatie, en stemt in met de stelling dat er een niveau moet zijn tussen standaard-morfologie en standaard-syntaxis. Hij wijst er terecht op dat de semantiek van quasi-incorporatie nog verder uitgewerkt kan en moet worden met begrippen uit de formele semantiek. Wel betwijfelt hij of mijn analyse, die hij compatibel met CM beschouwt, een dwingend argument is voor CM. Welnu, ik sluit geenszins uit dat er andere modellen zijn die dit verschijnsel ook kunnen verantwoorden. Waar het om gaat is dat dit verschijnsel een natuurlijke interpretatie krijgt in CM, omdat het gaat om lexicale eenheden met syntactische eigenschappen, die daarom vragen om een architectuur van de grammatica waarin lexicon en syntaxis niet strikt gescheiden zijn.

Ik heb in CM gewezen op de overeenkomst in generieke interpretatie tussen de kale nomina van scheidbaar samengestelde werkwoorden en die in PP's als *op zolder* en *per trein*. Le Bruyn stelt goede vragen over de nadere analyse van en de verschillen tussen die PP's, en de rol van de specifieke prepositie. De analyse daarvan is zeker een desideratum evenals die van de andere observaties over incorporatie die Le Bruyn geeft.

In zijn reactie op hoofdstuk 5, het hoofdstuk over partikelwerkwoorden, stelt Cappelle twee zaken aan de orde, na eerst een algemene positieve evaluatie van mijn behandeling van partikelwerkwoorden gegeven te hebben. De eerste is de algemene en 'eeuwige' vraag of partikelwerkwoorden toch geen woorden zijn. Er is overeenstemming tussen ons over de stelling dat het lexicale eenheden zijn, maar hun scheidbaarheid maakt het m.i. onmogelijk ze als woorden in morfologische zin op te vatten. Cappelle stelt nu dat een neurolinguïstisch experiment heeft aangetoond dat Engelse partikelwerkwoorden zoals *to heat up* echt woorden zijn, en dat dit experiment lijkt volgens hem uit te wijzen

dat “een morfologische analyse voor partikelwerkwoorden misschien wel eens hun standaardanalyse is”.

De conclusies van het desbetreffende artikel zijn echter een beetje anders geformuleerd:

The MEG experiment on the cognitive and neurophysiological status of common verb–particle combinations reported here provides support, using data directly taken from the brain, for the position that language users store prefabricated chunks of lexical material (1) which consist of more than one word and which can potentially be separated (e.g. heat the room up) and (2) which make metaphorical sense (e.g. heat up) or which are even semantically fully compositional (e.g. rise up). Our findings support a conception of the mental lexicon as including common, but not necessarily ultra-frequent, multi-word items that allow a discontinuous manifestation as well as the idea that there are even semantically predictable word combinations which are not assembled ‘on-line’ from their parts, but which are stored and retrieved as wholes instead. (Cappelle et al 2010: 200)

Deze conclusie is volledig in lijn met mijn analyse van partikelwerkwoorden als lexicale eenheden, en houdt alleen een afwijzing in van een puur syntactische analyse van partikelwerkwoorden, waarin deze worden gegenereerd door de syntactische module van de grammatica. Wat Cappelle aanduidt als V-P samenstelling is mijn ‘syntactische samenstelling’. Ook het Engelse *to heat up* kan nooit een samenstelling in morfologische zin zijn, zoals een finiete vorm als *heat-s up* (en niet **heat-up-s!*) laat zien.

Een specifiek descriptief probleem dat Cappelle aan de orde stelt is de accentuering van het tegenwoordig deelwoord van partikelwerkwoorden. Mijn stelling was dat, als dit als adjectief gebruikt wordt, het accent naar rechts verschuift, zodat we naast het tegenwoordig deelwoord *úitstekend* het adjectief *uitstékend* (parallel aan *inzétbaar*) krijgen. Cappelle presenteert hier interessante observaties over variatie in accentuering. Zo kan in *aanstaande maandag* het accent in *aanstaande* op *aan* liggen hoewel het als adjectief lijkt te functioneren. In predicatief gebruik is het accent rechts, zoals voorspeld: *Deze grote gebeurtenis is aanstáande*. De locatie van het accent in de

woordgroep *aanstaande maandag* zou het effect van stress clash kunnen zijn: omdat het hoofd van de woordgroep initieel accent heeft, verschuift het hoofdaccent van het linkerwoord naar links, net zoals in bijvoorbeeld *Kátholiek Nieuwsblad* (vergelijk *katholiek*). Dezelfde verklaring kan gelden voor *méewerkend vóorwerp* en *aanvallend vóetbal*, waarin het adjectief ook initieel accent heeft. Ook ik sluit niet uit dat daarnaast lexicalisatie een rol speelt in de locatie van het hoofdaccent.

Achter de keuze voor de bespreking van de *aan het+infinitief*-constructie in hoofdstuk 6 zitten twee motieven: deze constructie fungeert als testframe voor de status van scheidbaar samengesteld werkwoord (meer in het bijzonder syntactisch compositum) van woordsequenties, en laat tevens zien dat syntactische constructies, net als morfologische constructies, aspect kunnen uitdrukken, in dit geval progressief aspect. Het belang van deze constructie voor de analyse van scheidbaar samengestelde werkwoorden verklaart waarom in dit hoofdstuk over progressieve constructies andere progressieve constructies onderbelicht blijven. Lemmens' bijdrage vult op dit punt hoofdstuk 6 mooi aan. Daarnaast merkt Lemmens terecht op dat een corpusgebaseerde analyse weliswaar geen andere analyse zou opgeleverd hebben, maar wel een nog nauwkeurigere empirische onderbouwing. We moeten echter beseffen dat ieder hoofdstuk van CM op noodgedwongen beknopte wijze een onderwerp behandelt waarover ook een hele monografie geschreven had kunnen worden.

5. Phrasal names

In het commentaar van Jan Odijk op hoofdstuk 7 over Phrasal Names, dat handelt over meerwoordconstructies in diverse Europese talen die als namen fungeren, stelt hij, na instemming te hebben betuigd met de basisgedachte van CM dat syntactische eenheden vaak als geheel moeten worden afgebeeld op een betekenis, en met de presentatie van de feiten rond phrasal names, een paar kwesties rond de formele analyse van Nederlandse A+N phrasal names aan de orde.

De eerste vraag is of adjectieven in zulke namen gemodificeerd kunnen worden. Hoewel dit in het algemeen niet het geval lijkt te zijn, maakt Odijk ons attent op uitzonderingen, zoals *verplicht wederkerig werkwoord*, waarin *verplicht* het adjectief

wederkerig modificeert, en mijn stelling dat modificatie van het adjectief in A+N namen niet optreedt behoeft dus enige nuancering. Overigens stemt Odijk in met de algemene observatie, die naar zijn idee volgt uit het feit dat A+N als geheel naar een concept verwijzen, en een bijwoord dus niets te modificeren zou hebben. Dat is juist, maar waar het mij om ging is dat deze conceptuele eenheid zijn vormelijke weerslag vindt in het feit dat normaal gesproken het adjectief niet een eigen woordgroep kan projecteren, en als A⁰ aan een N⁰ is geadjungeerd, een structuur gesuggereerd in Sadler & Arnold (1994). Odijk heeft overigens gelijk dat Sadler en Arnold (1994) wel modificatie van de A⁰-modifier toestaan, eveneens door middel van adjunctie (van een Adv⁰ aan een A⁰). Hun voorstel om syntactische structuren aan te nemen waarin een A⁰ aan een N⁰ is geadjungeerd, heeft voor mij als bron van inspiratie gefungeerd. Omdat deze structuur syntactisch, niet-morfologisch van aard is, kan congruentie tussen A⁰ en N⁰ nog steeds op dezelfde manier verantwoord worden als in gewone NP's van het type [AP +N⁰]_{NP}: in beide gevallen geldt de regel dat de kenmerken voor persoon en getal van A⁰ niet in tegenspraak mogen zijn met die van het hoofd N⁰ van de NP.

Phrasal names als *Nieuw Burgerlijk Wetboek* laten zien dat herhaalde modificatie mogelijk is, zoals Odijk terecht opmerkt, maar hier is het adjectief modificeerder van de AN naam *Burgerlijk Wetboek*, en kan ook zelf weer niet gemodificeerd worden (**heel nieuw burgerlijk wetboek*).

De tweede kwestie die Odijk aan de orde stelt is de verklaring van het ontbreken van de inflectionele schwa in namen als *taalkundig onderzoeker*. Ik beschouw in CM de mogelijke afwezigheid van de schwa als een indicatie van het lexicale-eenheidkarakter van deze woordgroep. Odijk stelde destijds een formele syntactische analyse voor om de afwezigheid van de schwa te verklaren, waarbij congruentie in stappen plaats vindt (Odijk 1992). Het voert te ver om dit alternatief hier te bespreken, maar Odijk heeft zeker gelijk dat de afwezigheid van de schwa minstens ook, en mogelijk zelfs primair, door een andere factor wordt veroorzaakt: de semantische rol van het adjectief. Immers, ook in een NP als *uitmuntend onderzoeker* ontbreekt de schwa, hoewel er geen sprake is van een specifieke naam. Dat geldt ook voor de NP *een goed vader* (vergelijk **een goed moeder*). Hieruit blijkt inderdaad dat ontbreken van de schwa niet noodzakelijkerwijs een indicatie

voor het naam-karakter van een NP is, maar deze afwezigheid zou wel kunnen bijdragen tot het naam-karakter, omdat juist bij die AN phrases dit veel voorkomt.

6. Telwoorden

In zijn interessante commentaar op hoofdstuk 8 ('Numerals as lexical constructions') geeft Corver eerst een goede samenvatting van mijn analyse. Mij intrigeerde in hoeverre telwoorden morfologische constructen zijn, en hoe de syntaxis van coördinatie weerspiegeld wordt in de vorming van telwoorden. Corvers bijdrage maakt duidelijk dat belangrijke regelmatigheden in het gedrag van telwoorden in grotere structuren ook behoren te worden verantwoord. Zo kunnen hoofdtelwoorden nader gemodificeerd worden als in *een dikke tweeduizend exemplaren*. Mijn hoofdstuk heeft niet de pretentie op dit punt veel bij te dragen. Corver is van oordeel dat de genoemde modificatiemogelijkheden wijzen op de nominale status van het hoofdtelwoord. Wat vanuit morfologisch gezichtspunt moet worden verantwoord is het verschil in morfologisch gedrag tussen verschillende hoofdtelwoorden: woorden als *honderd* en *duizend* kunnen in het meervoud gezet worden, woorden als *tien* en *veertig* niet (*honderden / duizenden / *tienen / *veertigen mensen waren aanwezig*) en om die reden stelde ik voor om aan telwoorden als *honderd* het kenmerk [+N] te geven. Als alle telwoorden als nomina beschouwd moeten worden, rijst de vraag hoe het verschil in pluralisering verantwoord wordt. Corver laat duidelijk zien dat er over het syntactische gedrag van telwoorden nog veel meer gezegd kan en moet worden dan in hoofdstuk 8 aan de orde gesteld is, en dat is ook expliciet de bedoeling van zijn bijdrage.

Corver erkent de door mij aan de orde gestelde mismatch tussen vorm en betekenis in rangtelwoorden als *honderd-en-tiende*, waarin het rangtelwoordsuffix *-de* semantisch bereik heeft over het hele telwoord *honderd-en-tien*. Hij vraagt zich dan af "hoe constructiespecifiek dit type mismatch is", en wijst er terecht op dat dit type mismatch ook in andere constructies voorkomt. Naar mijn oordeel is deze mismatch, waarbij het semantisch bereik groter is dan het vormelijke, inderdaad een algemener voorkomend verschijnsel. Dat neemt niet weg dat deze mismatch deel vormt van de specifieke constructie, tenzij men syntactische analyses aanvaardbaar vindt van het type

dat Corver suggereert, waarin gebonden morfemen eigen functionele posities kunnen vullen in de syntactische structuur. Hoe dan ook, de vraag in hoeverre iets constructiespecifiek is, behoort inderdaad een continue vraag te zijn aan taalkundigen die constructies beschrijven.

7. De status van constructies

De Belder & Van Koppen stellen in hun commentaar op hoofdstuk 9 ('Construction-dependent morphology') een aantal algemene vragen over de status van constructies.

Het antwoord op hun vraag of constructies toegankelijk zijn voor syntactische regels, is bevestigend: constructies moeten beslist niet worden opgevat als "opake blokken". Dat wordt al duidelijk uit het geval van de in hoofdstuk 4 en 5 van CM besproken scheidbaar samengestelde werkwoorden. Partikels vormen een constructie met een werkwoord, maar de twee delen kunnen worden gesplitst door de regel van Verb Second die in hoofdzinnen de finiete vorm van een werkwoord op de tweede plaats zet. Daarbij blijft nog open of we Verb Second zouden willen verantwoorden door een syntactische verplaatsing of een ander mechanisme.

Ook binding tussen een element van een constructie en een element daarbuiten, als in *Jans_i foto van zichzelf_i* kan plaats vinden. Datzelfde geldt voor de relatie tussen *wij* en *ons* in *Wij kwamen met ons drieën* waarin het bezittelijk voornaamwoord een binding onderhoudt met het subject. In de collectieve constructie *met zijn drieën* daarentegen blijkt *zijn* niet langer beschikbaar te zijn voor binding getuige zinnen als *Wij komen met zijn drieën*.

Constructies kunnen uiteraard met elkaar, en met woorden, gecombineerd worden omdat ze open plaatsen (variabelen) hebben. Constructies kunnen met elkaar gecombineerd worden door de operatie van unificatie. Vandaar dat we de woordgroep *aan het opbellen* kunnen maken waarin de *aan het+infinitief*-constructie is gecombineerd met het partikelwerkwoord *opbellen*, dat een instantiatie van de partikelwerkwoord-constructie is. En naast *iets stouts* hebben we ook *iets heel erg stouts*, wat laat zien dat *iets* en het met *-s* gemarkeerde adjectief scheidbaar zijn.

Een volgende vraag die De Belder & Van Koppen stellen is of constructies derivationeel aan elkaar gerelateerd kunnen zijn, een algemene vraag over constructiegrammatica als grammaticaal model. Ze stellen dat “in het generatief theoretische kader van Chomsky telkens weer is aangetoond dat constructies derivationeel aan elkaar gerelateerd zijn”. Het probleem van deze stelling is dat deze theorieafhankelijk is, en geen evidente waarheid bevat, omdat er ook niet-derivationale grammaticamodellen mogelijk zijn. Het staat niet onomstotelijk vast, zoals de auteurs lijken te denken, dat *a book of John's* moet worden afgeleid van *John's book*, al heeft Kayne dat betoogd, en voor het Nederlands geldt bovendien, zoals de auteurs ook opmerken, dat de constructie **een boek van Jan-s* ongrammaticaal is. Overigens kunnen ook in het kader van de constructiegrammatica constructies aan elkaar gerelateerd zijn, maar niet in termen van derivatie waarbij de een van de ander wordt afgeleid: constructies kunnen bijvoorbeeld instantiaties zijn van andere constructies, of unificaties van constructies. Daarnaast zijn er ook paradigmatische relaties tussen constructies mogelijk. Zo wordt in hoofdstuk 4 van CM betoogd dat er een paradigmatische correspondentie bestaat tussen de NV *piano spelen* als VP, en *piano spelen* als syntactisch compositum (de incorporatie-structuur). Dat betekent echter niet dat incorporatie een derivationeel proces is. Er zijn namelijk ook syntactische composita zoals *zee zeilen* en *mast klimmen* die geen corresponderende VP-structuur naast zich hebben (vergelijk *Jan speelt piano* met **Jan zeilt zee*).

De Belder & Van Koppen stellen ook de vraag of het te verklaren valt dat vooral het suffix *-s* in het Nederlands bewaard gebleven is als de markeerder van constructies. Het mechanisme dat aan de orde is, is het algemene mechanisme van herinterpretatie, een mechanisme dat zeer algemeen werkt in taalveranderingsprocessen. Het is inderdaad opmerkelijk dat vooral de *-s*, het oude genitiefsuffix, bewaard is gebleven. Dat geldt trouwens voor allerlei Germaanse talen, zoals het Engels en de Scandinavische talen, waar *-s* een ‘phrasal affix’ geworden is, en het Fries, waar de *-s* ook voorkomt in de klasse van ‘genitive compounds’ (Hoekstra 2002). We vinden die *-s* ook nog in de constructie *des N-s* (*Dat is niet des Geert-s, dat is niet des vrouw-s*), waar ook de oude lidwoordvorm *des* bewaard is gebleven. Maar ook het suffix *-r* is bewaard gebleven in het lidwoord *der*, in de constructie *N der N*, als in *de taal der wetenschap*, een

opmerkelijk productieve constructie in het huidige Nederlands (Scott 2011), en in het suffix *-erwijs*, als in *merkwaardigerwijs*. Ook het suffix *-en* is op meerdere manieren bewaard gebleven, in collectieve en approximatieve constructies, en, net als *-s*, ook als verbindingselement in composita (*her-en-huis*).

Een denkbare verklaring voor de dominantie van de *-s* in deze recyclingprocessen is dat dit het meest frequent gebruikte suffix is, omdat de genitiefnaamval de afhankelijkheid tussen woorden in een nominale woordgroep markeerde, zowel voor prenominale als postnominale nomina, en bovendien de *-s* daarbij zowel voor mannelijke als onzijdige nomina gebruikt kon worden. Synchronisch zie ik inderdaad geen goede gronden om van één suffix *-s* uit te gaan, evenmin als er een synchronisch verband bestaat tussen, bij voorbeeld, het prefix *ge-* in voltooidde deelwoorden en het prefix *ge-* in deverbale nomina als *gezeur*.

De status van het suffix *-en* in de collectieve constructies (bij voorbeeld *met zijn tweeën*) behoeft gezien de vragen van De Belder & Van Koppen enige verduidelijking. Ik vat dit suffix op als de markeerder van een aantal constructies, waaronder de collectieve constructies. Tegelijkertijd wordt in deze collectieve constructies *-en* opgevat als een meervoudsmorfeem, onder meer blijkend uit de vorming van *met zijn tweetjes*, waarin het gedeelte *-tjes* duidelijk meervoudig is, en de regelmatige meervoudssequentie is voor verkleinwoorden, die dan *-en* vervangt. Hoewel in deze collectieve constructies begrijpelijkerwijs aan het suffix *-en* een meervoudsinterpretatie gegeven wordt, moeten we tegelijkertijd de fonologische vorm van het meervoudssuffix specificeren als deel van de constructie, omdat de *-s*, normaal het meervoudssuffix na telwoorden als *zeven* en *negen*, hier niet mag optreden. Anders dan bij constructies als *na enen*, waarin het suffix *-en* evident geen meervoudssuffix kan zijn, zijn er dus bij de collectieve constructies aanwijzingen dat de taalgebruiker *-en* hier kan opvatten als een meervoudsmorfeem. Dergelijke dubbelzinnigheden doen zich vaker in het taalsysteem voor (vergelijk de *-s* in *rijtjeshuis* met die in *huisjesmelker*, waar alleen in het tweede woord de *-s* vóór de tweede constituent als meervoudsmorfeem kan worden opgevat).

8. Lexicon en fonologie

In zijn bespreking van hoofdstuk 10 van CM geeft Zonneveld een instructieve schets van de ontwikkeling van het denken over het lexicon in de generatieve traditie. Het kernpunt van zijn commentaar is dat we de noties ‘linguïstisch lexicon’ en ‘mentaal lexicon’ scherp moeten blijven onderscheiden. Het mentaal lexicon is anders dan het abstracte lexicon als deel van de grammatica van een taal(gemeenschap): het vertoont grote redundantie, individuele variatie, is verbonden met het episodisch geheugen, weerspiegelt frequentie, en kent een verschil tussen productie en perceptie. De vraag is nu in welke mate die twee noties ‘lexicon’ mogen verschillen, en of bijvoorbeeld de Bloomfieldiaanse conceptie van het lexicon als ‘basic list of irregularities’ niet te beperkt is, als we recht willen doen aan de aard van de lexicale kennis van taalgebruikers, en aan de feiten betreffende taalverwerving en taalverandering, een kwestie die ik ook in paragraaf 2 al kort besproken heb. De verbondenheid tussen morfologische processen en kennis van de woordenschat maakt dat het lexicon als deel van de grammatica meer moet zijn dan de plaats waar alleen het onvoorspelbare is opgeslagen. Daarom meen ik dat de Bloomfieldiaanse visie op het linguïstisch lexicon te restrictief is.

Zonneveld stelt ook de vraag in welke mate de verschillende flexievormen van een woord kunnen en moeten worden opgeslagen in het lexicon. Mijn stelling was dat bepaalde vormen onthouden moeten worden als ‘principal parts’ om de andere vormen te berekenen. Zonneveld merkt op dat Albright deze ‘principal parts’ aanneemt voor het proces van taalverwerving, en niet voor het lexicon van de volwassen taalgebruiker. Maar ook voor de volwassen taalgebruiker geven die ‘principal parts’ een cruciaal houvast, zoals Blevins mooi heeft laten zien voor een aantal talen met een complexe inflectionele morfologie (Blevins 2006). Bovendien zou het opmerkelijk zijn als volwassen taalgebruikers de lexicale kennis die ze in het proces van taalverwerving hebben verworven, weer zouden verliezen, zonder dat daar een duidelijke noodzaak voor is (Hudson 2007: 22).

De slotzin van Zonnevelds commentaar is een uitnodiging om “verder uit te werken hoe ‘fonologische informatie over woorden’ is opgeslagen in het lexicon”. Die uitnodiging geeft terecht aan dat dit hoofdstuk dit maar beperkt doet. Mijn invalshoek in CM is een morfologische: als we op morfologische gronden een rijk lexicon aannemen, met daarin ook de mogelijkheid van opslag van geflecteerde woorden, dan moet de

noodzaak van abstracte onderliggende fonologische vormen opnieuw overwogen worden. In talen met een rijke morfologie zullen we zeker niet alle geflecteerde woordvormen op kunnen slaan, gezien de grote omvang van die verzameling. Aan de andere kant is er allerlei evidentie dat voorspelbare fonologische oppervlaktevormen onthouden worden, zoals besproken in Booij (2002). Zonneveld ontkent dit geenszins, maar wil deze informatie alleen toewijzen aan het mentale lexicon. Het debat zal dus moeten gaan over de vraag hoe deze twee soorten lexicon zich tot elkaar verhouden.

9. Conclusie

In deze reactie op de commentaren op de verschillende hoofdstukken van CM heb ik uiteraard niet alle aangesneden punten kunnen behandelen. Ik heb geprobeerd vooral een aantal algemene vragen en punten van kritiek te bespreken. De commentaren bieden daarnaast aanvullingen en correcties op het in CM gestelde. De discussie laat zien dat het Nederlands een fascinerende taal is voor linguïsten, en dat we blij kunnen zijn met een tijdschrift als *Nederlandse Taalkunde*, dat ons de ruimte biedt om debatten over de juiste analyse van het Nederlands te voeren die een internationaal Engelstalig tijdschrift ons niet zou bieden.

Verwijzingen

- Abbot-Smith, Kirsten & Michael Tomasello. 2006. Exemplar-learning and schematization in a usage-based account of syntactic acquisition. *The Linguistic Review* 23.275-90.
- Arcodia, Giorgio F. 2011. A *Construction Morphology* account of derivation in Mandarin Chinese. *Morphology* 21.89-130.
- Arndt-Lappe, Sabine. 2012. Word-formation and analogy. Te verschijnen in *HSK Word Formation. An international handbook of the languages of Europe*, ed. by P.O. Müller, I. Ohnheiser, S. Olsen & F. Rainer. Berlin: De Gruyter.
- Baayen, R. Harald & Robert Schreuder (eds.). 2003. *Morphological structure in language processing*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Blevins, James P. 2006. Word-based morphology. *Journal of Linguistics* 42.531-73.
- Booij, Geert. 2002. The balance between storage and computation in phonology. *Storage and computation in the language faculty*, ed. by S. Nooteboom, F. Weerman & F. Wijnen, 115-38. Dordrecht: Kluwer.

- Booij, Geert. 2005. Compounding and derivation: evidence for Construction Morphology. *Morphology and its demarcations*, ed. by W.U. Dressler, D. Kastovsky, O.E. Pfeiffer & F. Rainer, 109-32. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
- Booij, Geert. 2010. *Construction morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, Geert. 2012. Construction morphology. Te verschijnen in *The Handbook of Morphology (2nd edition)*, ed. by A. Spencer & A. Zwicky. Oxford: Blackwell.
- Bybee, Joan 2001. *Phonology and language use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cappelle, Bert, Yury Shtyrov & Friedemann Pulvermüller. 2010. Heating up or cooling up the brain? MEG evidence that phrasal verbs are lexical units. *Brain and Language* 115.189-201.
- Clark, Eve. 1998. Morphology in language acquisition. *The handbook of morphology*, ed. by A. Spencer & A. Zwicky, 374-89. Oxford UK: Blackwell.
- Coussé, Evie & Albert Oosterhof. 2012. Het imperativische participium in het Nederlands. Vorm, betekenis en gebruik. *Nederlandse Taalkunde* 17.26-55.
- Di Sciullo, Anna Maria & Edwin Williams. 1987. *On the definition of word*. Cambridge Mass.: MIT Press.
- Gurevich, Olga. 2006. *Constructional morphology: the Georgian version*. Stanford: Ph. D. diss. Stanford University.
- Haspelmath, Martin. 2010. Framework-free grammatical theory. *The Oxford handbook of linguistic analysis*, ed. by B. Heine & H. Narrog, 341-66. Oxford: Oxford University Press.
- Hoekstra, Jarich. 2002. Genitive compounds in Frisian as lexical phrases. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 6.227-59.
- Hudson, Richard. 2007. *Language networks. The new word grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackendoff, Ray. 1975. Semantic and morphological regularities in the lexicon. *Language* 51.639-71.
- Jackendoff, Ray. 2002. *Foundations of language*. Oxford: Oxford University Press.
- Jackendoff, Ray. 2011. What is the human language faculty? Two views. *Language* 87.586-624.
- Mos, Maria. 2010. *Complex lexical items*. Utrecht: LOT.
- Namiki, Takayasu. 2010. Morphological variation in Japanese compounds: The case of *hoodai* and the notion of "compound-specific meaning". *Lingua* 120.2367-87.
- Nielsen Whitehead, Benedicte. 2012. *Pickpocket compounds. From Latin to Romance*. Leiden: Ph.D. dissertation, University Leiden.
- Odijk, Jan. 1992. Uninflected adjectives in Dutch. *Linguistics in the Netherlands 1992*, ed. by R. Bok-Bennema & R. Van Hout, 197-208. Amsterdam: Benjamins.
- Sadler, Louisa & Arnold, Douglas J. 1994. Prenominal adjectives and the phrasal/lexical distinction. *Journal of Linguistics* 30.187-226.
- Schuster, Saskia. 2011. Review of Geert Booij, *Construction Morphology*. *Linguist List* 22.2984.
- Scott, Alan K. 2011. The position of the genitive in present-day Dutch. *Word Structure* 4.104-35.
- Smedts, Willy. 1979. *Lexicale morfologie. De beheersing van de woordvorming door Vlaamse 'brugklassers'*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

- Van Goethem, Kristel. 2008. *Oud-leerling versus ancien élève*. A comparative study of adjectives grammaticalizing into prefixes in Dutch and French. *Morphology* 18.27-49.
- Van Goethem, Kristel. 2010. The French construction *nouveau* + past participle revisited: Arguments in favour of a prefixoid analysis of *nouveau*. *Folia Linguistica* 44.163-78.
- Williams, Edwin. 2007. Dumping lexicalism. *The Oxford handbook of linguistic interfaces*, ed. by G. Ramchand & C. Reiss, 353-81. Oxford: Oxford University Press.
- Zifonun, Gisela. 2012. Komposition (oder Halbaffigierung) zum Ausdruck von Nominalaspekt: *Schmuckstück, Glücksfall* und *Zuckerwerk*. *Das Deutsche als kompositionsfreudige Sprache. Strukturelle Eigenschaften und systembezogene Aspekte*, ed. by L. Gaeta & B. Schlücker, 101-34. Berlin: De Gruyter.